

110. výročí narození dr. Edvarda Beneše – výzva pro historiky

Edvard Beneš, československý a evropský politik. Sborník statí. Nadace Jiřího z Poděbrad, Praha 1994, 118 stran.

Amelie Posse-Brázdová: Tajné dopisy z Prahy 1948. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše, sv. 6, Praha 1994, 92 stran, ISBN 80-901-733-1-4.

Josef Hanzal: Edvard Beneš. Edice Kdo je, sv. 7, Mladá fronta, Praha 1994, 56 stran, ISBN 80-204-0445-7.

Karel Kaplan: Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948. Nakladatelství Doplněk ve spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR, Brno 1994, 176 stran, ISBN 80-85765-31-4.

Alexandr Ort: Edvard Beneš, diplomat a politik. IRMA, Praha 1994, 88 stran, ISBN 80-901353-1-5.

Letošní květnové výročí narození dr. Beneše se stalo vhodnou příležitostí k pokusu o objektivní zhodnocení této významné osobnosti československých a evropských dějin. Jak řekl na zahájení pražské konference, věnované 110. výročí narození Edvarda Beneše, prezident Václav Havel, je to vlastně poprvé od smrti dr. Beneše v roce 1948, kdy se mohou historici doma veřejně, svobodně a na základě zpřístupněných archivních dokumentů vyjádřit k životu a dílu této osobnosti, která se v uplynulých letech stala předmětem mnoha kritik a povrchních soudů ze strany jak ideologických odpůrců, tak i ze strany „zásadových demokratů“.

Jak ukázala zmíněná konference, nebude to práce lehká a bude od historiků vyžadovat především měsíce a léta usilovné všední práce v archivech a se vzpomínkami pamětníků. Jen tak bude možné splatit velký dluh Edvardu Benešovi (a nejen jemu), který vůči jeho osobě a dílu máme. Jak řekl Václav Klaus: „... to, co jeho památce dnes dlužíme, není ani nekritická adorace, ale ani zjednodušené a tudíž nespravedlivé odsouzení politika, který v klíčových okamžicích moderních českých dějin nezajistil to, co bychom si snad přáli. E. Benešovi dnes dlužíme především spravedlnost, to znamená nezaujaté zhodnocení jeho politické dráhy a jeho politického odkazu, které by nepřehlíželo ani jeho zásluhy, ani jeho omyly, ani jeho úspěchy, ani jeho neúspěchy.“¹

V záhlaví této recenze uvedené práce jsou – spolu s drobnými i většími historickými studii a články, zabývajícími se historií Československa a vydanými brzy po listopadu 1989 – vlastně prvými, které je možné pokládat za předvoj, za „rekognoskaci terénu“ československých dějin, s nimiž jsou pochopitelně život a dílo Edvarda Beneše nerozlučně spjaty. Tyto publikace začínají náročnou cestu při odvalování balvanu totalitní přezřavosti a zkrusování, kterým byly generace žijící v posledních téměř padesáti letech v otázkách pravdivosti své minulosti obtíženy.

Sborník statí – *Edvard Beneš, československý a evropský politik* – zahrnuje úvodní referáty zmíněné konference. Autoři jeho jednotlivých příspěvků se ve stručnosti zamýšlejí nad politickou činností Edvarda Beneše z různých pohledů. V úvodní statí s názvem *Edvard Beneš, československý politik*² se Věra Olivová, předsedkyně Společnosti Edvarda Beneše, pokusila o zhodnocení jeho osobnosti jako československého politika. Přitom vyšla z jeho vztahu k parlamentní demokracii jako základu jeho politického programu. V této souvislosti se kriticky zabývá nejen jeho činností při vzniku samostatného československého státu, ale i později ve funkci ministra zahraničních věcí a druhého prezidenta republiky. Mohla snad jen více zdůraznit některé jeho vnitropolitické aktivity, protože jsou méně známé než jeho zahraničněpolitické činnosti. Přitom profesorka Olivová správně zdůraznila Benešův humanismus, z něhož vycházel jeho vztah k národnostní otázce, který

v souvislosti se Slovenskem a s problematikou německé menšiny v ČSR byl a stále je předmětem mnoha kritických útoků. Poukázala právě na skutečnost, že tyto útoky dnes pramení především z neznalosti Benešovy činnosti i jeho názorů.

Činnost Edvarda Beneše z celoevropského hlediska pojal v tomto sborníku *Alexandr Ort*. Ve stati s názvem *Edvard Beneš, evropský politik*³ ukázal, jak píle a obětavá práce přivedly mladého univerzitního vědce v průběhu první světové války nejen do soukolí světové a evropské politiky, ale především k realizaci cílů, vytyčených společně s T. G. Masarykem a M. R. Štefáníkem, tj. k vybudování nového samostatného státu. Do tohoto okruhu Benešovy působnosti patřily též jeho důsledné aktivity na Versailleské mírové konferenci, jejíž součástí byl i vznik Společnosti národů, v níž Beneš ve funkci československého ministra zahraničí získal významné postavení. I jeho další aktivity při vzniku Malé dohody či při budování systému kolektivní bezpečnosti, jehož součástí se staly spojenecké smlouvy ČSR s Francií a Sovětským svazem, byly jen důsledným naplňováním již zmíněného společného programu, tj. aby se československá politika stala součástí evropské i světové politiky.

Profesor Ort v zvlášť vyzdvihuje spolupráci Edvarda Beneše s generálem de Gaullem za druhé světové války, kdy oba v zahraničí stáli v čele boje proti fašismu a za osvobození svých národů. Byl to právě tento francouzský státník, kdo plně pochopil – a také zhodnotil – evropský rozměr Benešovy politiky, ať již to byla jeho snaha o odčinění Mnichova či pokus o vytvoření nového smluvního zabezpečení Československa pomocí spojeneckých smluv s vedoucími mocnostmi protifašistické koalice. Nebylo Benešovou chybou, že z jeho úsilí zůstala pouze realizace smlouvy se SSSR v roce 1943, protože Velká Británie i USA takovou smlouvu po dobu války uzavřít de facto odmítaly. Svě naděje skládal dr. Beneš též do nově budované organizace Spojených národů, v níž měly hrát významnou roli její regionální organizace. K tomuto kroku ovšem v důsledku poválečného vývoje nedošlo, a tak snad až nyní můžeme očekávat splnění nadějí, které do této organizace při jejím vzniku vkládal dr. Beneš a Jan Masaryk. V tom se odrážela také představa role Československa jako mostu mezi Východem a Západem, která však vlivem studené války vzala za své.

Tento Ortův příspěvek uveřejněný ve sborníku je de facto jen souhrnem některých myšlenek, které nalezneme i v jeho samostatných publikacích, zabývajících se osobností Edvarda Beneše komplexněji, i když opět především z hlediska jeho činnosti na úseku mezinárodní politiky. Jedná se zejména o publikaci *Edvard Beneš, diplomat a politik*.⁴

K těmto celkovým pohledům na život a dílo Edvarda Beneše můžeme přiřadit též drobnou práci *Josefa Hanzala* s názvem *Edvard Beneš*.⁵ Její autor si vytkl za cíl rehabilitovat tuto osobnost populární formou. Mimo jiné uvádí, že diskuze kolem jeho dvou životních proher – Mnichova 1938 a února 1948 – a zvlášť kritika, mnohdy povrchní, zastiňují jeho velké klady v souvislosti se vznikem a budováním československého státu, i když i ty mu byly v minulosti jeho ideovými protivníky upírány a zkreslovány. Josef Hanzal již v úvodu své publikace hovoří o tragičnosti této historické postavy, na jejíž bedra mnozí bez znalosti historických souvislostí později jednostranně svrhli vinu za uvedené události, nevyjímajíc ani takové osobnosti, jako byl Václav Havel, Jan Patočka, Václav Černý či Pavel Tigrid.

Sám Václav Havel nedávno k této otázce uvedl: „*Benešovo počínání v tragických mnichovských dnech a pak ve dnech únorového komunistického puče bude asi trvalým tématem českých diskusí. Vždycky jsem tihnul a dodnes tihnu – z důvodů, které tu nemá smysl obšírně vysvětlovat – spíš ke kritickému názoru na jeho rozhodnutí v těchto osudových chvílích. Zároveň se ale přiznám, že čím jsem starší a čím víc zkušeností získávám, tím jsem ve svém kritickém posuzování opatrnější a zdrženlivější. Začínám totiž chápat, jak snadno se různá osudová politická rozhodnutí posuzují tomu, kdo je nikdy nemusel dělat, a jak děšivá je samota toho, na němž je, aby rozhodl, které z různých zel, mezi nimiž musí volit, je menší. Kdyby člověk, který se v takové situaci ocitá, mohl s určitostí dohlédnout všechny historické, politické a mravní důsledky alternativ, před nimiž stojí, rozhodovalo by se*

*mu snadno. Takovou možnost však politik nemá. Jeho volba je nezvratná, naplní se jen jeho alternativa, pro níž se rozhodl, a nikdy nikomu, kdo už zná všechny důsledky jeho rozhodnutí, nevysvětlí, že důsledky jiného rozhodnutí by byly ještě horší.*⁶⁶

A právě tyto souvislosti se snaží ve své – v podstatě informativní – studii ukázat Josef Hanzal. Celkově lze jeho pokus přijmout jako velice objektivní a záslužný čin, splňující autorovy vytyčené cíle.

Ale vraťme se ještě k dalším autorům sborníku *Edvard Beneš, československý a evropský politik*. Jaroslav Valenta se ve svém příspěvku s názvem *Vznik Československa* zabývá úlohou Edvarda Beneše při vzniku samostatného státu. Vyzdvihuje především jeho osobní odvahu plně se zapojit do akcí, vedených T. G. Masarykem v době, kdy většina politiků v Rakousko-Uhersku váhala začít s protirakouskou aktivitou, ale i v době, kdy ani dohodové mocnosti neměly zájem na vzniku samostatných států ve střední a východní Evropě. Bylo mimo jiné i Benešovou zásluhou, že se v polovině roku 1918 díky usilovné politické práci začaly názory rozhodujících politiků velmocí měnit. Jak jsem již uvedl, bylo úspěchem dr. Beneše, že se shodl s T. G. Masarykem na koncepci nového státu, kterou později mohl jako ministr zahraničí tohoto státu realizovat. Je faktem, že po dlouhých letech mlčení anebo odsuzujících kritik Benešovy osobnosti je právě tato jeho činnost dnes nejméně známa veřejnosti. Teprve pečlivé studium mezinárodních vztahů v nových podmínkách se k ní může vracet a až překvapivě objevovat mnoho myšlenek, platných i pro současnost. V této oblasti jde především o studium koncepcí Benešovy politiky ve střední Evropě či jeho politiky vůči sousedům, i když se na první pohled může zdát, že právě zde dr. Beneš neuspěl. V této souvislosti připomíná profesor Valenta slova T. G. Masaryka, že nový stát potřebuje alespoň 50 let, aby se upevnil a stal se důležitým článkem evropské politiky. Ale historie nedopřála Benešovi ani plných dvacet let!

Robert Kvaček začíná svou stať s názvem *Československo a Edvard Beneš v třicátých letech*⁶⁸ rovněž kritikou nehistorického přístupu k výkladu politiky Edvarda Beneše. Pojetí své studie o politice třicátých let odůvodňuje tím, že „novější publicistika o Benešovi trpí nehistorismem, odpoutáním od reálného historického času“.⁶⁹ Za nejzávažnější fakt vývoje meziválečného období pokládá profesor Kvaček skutečnost, že se v Německu nepodařilo vybudovat a udržet demokracii. V tom nepomohly ani západní velmoci, které – zvláště Francie – nesprávně pojatou politikou reparací de facto udržovaly v této – v první světové válce poražené – zemi (což se jí dlouho neustále připomínalo) latentní politickou krizi, která vyvrcholila nastolením totalitního režimu s programem revanše, zaměřeným především proti malým sousedním „nástupnickým“ zemím, zvláště vůči ČSR. Proto se také koncem třicátých let německá menšina stala nástrojem politiky likvidace Československa. Hitler měl přitom zájem především o české země, zatímco Slovensko ponechával k dispozici buď případným plánům horthyovského Maďarska na vytvoření Podunajské federace, anebo společné politice katolických států – Polska, Maďarska a Slovenska.

Zajímavým způsobem profesor Kvaček upozorňuje na příčiny vzniku politiky appeasementu Velké Británie a Francie, která de facto znamenala konec versailleského systému a přenechání střední a východní Evropy Hitlerovi. Výrazem toho byl Mnichov. Beneš za této situace hledal obranu v posílení kolektivní bezpečnosti přizváním SSSR do Společnosti národů a podpisem smluv Francie a ČSR se Sovětským svazem. Od roku 1936 lze hovořit o ztotožnění československé zahraniční politiky s osobou Edvarda Beneše, což nebylo výrazem prezidentovy vůle, ale přispěla k tomu především okolnost, že vláda a parlament rády ponechaly iniciativu v jeho rukou. Proto také mnichovská kapitulace znamenala pro Edvarda Beneše doživotní trauma, i když se mu za druhé světové války diplomatickou aktivitou podařilo její následky de facto odstranit a stanout opět v čele obnovené Československé republiky.

Velice diskutovanou a kritizovanou částí Benešovy zahraniční politiky je jeho politika vůči SSSR, ať již před druhou světovou válkou, ale především jeho podpis spojenecké smlouvy v roce 1943 a důsledky z ní plynoucí. Touto problematikou se ve své stati s názvem *Reality a iluze Benešovy „ruské“ politiky 1939–1945*⁷⁰ zabývá František Janáček

a Jan Němeček. Příčiny Benešova poměru k Sovětskému svazu před válkou i na začátku války vidí autoři v jeho přesvědčení o hrozbě sousedního Německa, vůči němuž je slovan- ské „Rusko“ přirozenou hrází a obranou. Proto i v kritických letech 1939–1941, v době trvání spojeneckých smluv mezi Hitlerem a Stalinem, které de facto znamenaly rozdělení zájmových sfér ve střední a východní Evropě mezi oba totalitní státy, jehož důsledkem bylo již čtvrté rozdělení Polska, zůstal Beneš přesvědčen o tom, že se právě oba „spojen- ci“ nakonec stanou protivníky a SSSR bude bojovat po boku západních demokracií.

Přítom ovšem dr. Beneš realisticky viděl plány a zájmy Sovětského svazu. „*Sověty budou dělat politiku brutálně egoistickou a změní ji vždycky, když se jim to bude hodit. Cíl jejich politiky bude vždy dvojitý: Za první ochrana vlastního území a vlastních zájmů tím, že užívají v této politice států a národů jiných. Tudíž i Československa. Za druhé revoluční konečné jejich cíle sociální.*“¹¹

Je zarážející, že ačkoli zastával Beneš tento realistický názor již v roce 1940, jakoby v roce 1943 na něj sám pozapomněl. Důvod této změny autoři jednoznačně spatřují v tom, že se dr. Beneš později mylně domníval, že Stalin má zájem na spolupráci se Západem a že po válce bude usilovat o demokratizaci sovětského režimu. Přijetí, jehož se Benešovi v prosinci 1943 dostalo v Moskvě, jej utvrzovalo v těchto mylných představách. Vystřízlivěl již však v následujícím roce, a to na Podkarpatské Rusi, kde se sovětská okupační správa chovala jako na svém území, a později při osvobození Slovenska, ale zvláště v březnu 1945 při svém návratu do vlasti přes Moskvu. Tam poznal rozdílné chování ze strany sovětského vedení. Byl z toho celkově zklamán, i když to pochopitelně nedal veřejně najevo.

Nadále se však domníval, že Stalin ponechá Československu volnou ruku v jeho demo- kratické politice, loajální vůči zájmům SSSR, jak to vyplývalo ze smlouvy uzavřené v roce 1943. I v této oblasti byl ovšem zklamán, a to politikou SSSR i KSČ. Šlo především o tvrdý diktát Sovětského svazu v červenci 1947 příkazující neúčast na Marshallově plánu a pří- pravy KSČ na rozhodující politický zvrat, jenž vyvrcholil známými únorovými událostmi v roce 1948.

Významnou předností této studie je skutečnost, že její autoři již mohli vycházet z archivních dokumentů, které doma i v SSSR byly po roce 1989 zpřístupněny.

Závěrečná stat s názvem *Edvard Beneš 1945–1948: tragédie státníka demokrata*¹² pochází z pera Jaroslava Opaty, ředitele Ústavu T. G. Masaryka. Její autor charakterizuje v období tří poválečných let zápas o demokracii v ČSR mezi Benešem a demokratickými silami na straně jedné a komunisty a jejich přívrženci na straně druhé. Aby ukázal předsta- vy obou stran o směru dalšího vývoje republiky, zvolil si autor formu analýzy několika Benešových projevů a jednoho Gottwaldova projevu. V úvodu svého příspěvku se Jaroslav Opat pokusil nejdříve porovnat podmínky a postavení, za jakých se vracel do vlasti v roce 1918 T. G. Masaryk a za jakých se v roce 1945 vracel dr. Beneš. Tento rozdíl označuje pochopitelně za propastný v Benešův neprospěch.

O Benešových přípravách na poválečné období svědčí podle Opatova názoru kniha Demokracie dnes a zítra, vydaná jak za války v zahraničí, tak i krátce po osvobození doma. Zde jsou výstižně charakterizovány ideové předpoklady a představy E. Beneše o nové republice, která se vedle demokracie a humanity měla přerodit v hospodářskou a sociální demokracii. Doma tyto své názory rozvedl v několika projevech, především v prosinci 1945 při udělení doktorátu na Právnické fakultě Univerzity Karlovy a v lednu 1946 na sjezdu spisovatelů.

Odhalení skutečných a protikladných postojů KSČ nachází Jaroslav Opat zejména v projevu K. Gottwalda na schůzi komunistických funkcionářů v Košicích dne 8. dubna 1945, který pokud jde o taktiku KSČ, byl velice otevřený. Byl také uveřejněn až v roce 1955. Spolu se zmínkou o projevu Václava Kopeckého v lednu 1948 v Praze ukazuje doc. Opat, jaké „protihráče“ a s jakými cíli měl prezident Beneš ve skutečnosti. Kriticky uvádí, že již v roce 1947 si E. Beneš nedělal iluze o politice komunistů, ale přesto setrval na své pozici nadstranického prezidenta, který nemůže otevřeně zasahovat do politiky stran Národní fronty, jejímž poradám se vyhýbal již při jejím zřízení v Moskvě v březnu 1945.

Připočteme-li k tomu Benešovu nemoc, která se v létě 1947 ještě zhoršila, jakož i systematickou přípravu komunistů, proti nimž demokratické strany zůstávaly vlašnými a nakonec nepřipravenými, stál dr. Beneš vlastně sám proti „komunistické přesile ozbrojenců“, podporovaných Stalinem a jeho agenty. Proto prezident Beneš prohrál. Bylo to o to smutnější, že blížící se prohru tušil již rok předem a cítil se znovu zrazen jako v roce 1938. Jeho smrt v roce 1948 symbolicky znamenala i konec demokracie v Československu, s nímž se tolik ztotožňoval.

Celkově lze prohlásit, že sborník referátů spolu s materiály ze zmíněné konference jsou dobrým východiskem k systematické práci na dějinách Československa, která ještě historiky čeká.

Posledním rokem života dr. E. Beneše se v samostatné studii s názvem *Poslední rok prezidenta, Edvard Beneš v roce 1948*¹³ zabývá Karel Kaplan. Na základě studia archivních československých dokumentů, především ÚV KSC, podrobně dokládá průběh rozhodujícího střetnutí v ČSR, které proběhlo v únoru 1948, a potom období nemoci prezidenta Beneše strávené převážně ve vile v Sezimově Ústí, kde prožil poslední léto svého života. Na dokladech zpracovaných komunistickou mocí můžeme sledovat též poslední měsíce Benešova života, jakož i události kolem XI. všesokolského sletu v Praze a kolem Benešova pohřbu v září 1948 v Praze i v Sezimově Ústí.

Karel Kaplan se zde jako ve všech svých knihách věnuje též zveřejnění zajímavých dokumentů, které v tomto případě tvoří třetinu rozsahu publikace. Kromě závětí dr. Beneše jsou to tentokrát některé záznamy z rozhovorů v únoru 1948, záznamy z jednání s Klementem Gottwaldem o abdikaci a abdikací dopisy prezidenta. Doplnují je záznamy Státní bezpečnosti o heslech, provolávaných při průvodu XI. všesokolského sletu, o zadržovaných při pohřbu dr. Beneše, o návštěvách v prezidentově vile v Sezimově Ústí a později u jeho hrobu. Zajímavé jsou též údaje, kde autor líčí snahu KSC získat přístup k Benešovu soukromému archivu a ovládnout jej.

Poslednímu období Benešova života je věnována též sbírka dopisů vydaná pod názvem *Tajné dopisy z Prahy 1948*.¹⁴ Tyto dopisy z Prahy posílala Amelie Posse-Brázdová svému příteli – dr. E. Tábořskému – do Stockholmu. Jako švédská občanka měla bohaté styky v Praze a jako poslední cizince se jí podařilo navštívit dr. Beneše dne 19. 8. 1948 v Sezimově Ústí. Tuto návštěvu líčí velmi optimisticky, protože se jednalo o souhlasu dr. Beneše pokusit se za jejího přispění (a jejich přátel) o odchod z republiky. Zhoršený zdravotní stav však tomu zřejmě zabránil.

Tyto dopisy jsou zajímavé nejen líčením atmosféry v Praze cizíma očima, ale též tlumočením některých názorů samotného dr. Beneše, jenž zřejmě pozdě uznal své chyby a neoprávněnou důvěřivost, kterou vůči Sovětům i domácím komunistům (a nejen vůči nim) projevoval. Tento sborník korespondence, již dříve publikovaný v zahraničí, je jedním z významných příspěvků, které v rámci své činnosti ve skromných podmínkách vydává Společnost Edvarda Beneše.¹⁵ Tato společnost svou edicí i přednáškovou činností tak velice záslužně přispívá k vytváření objektivní mozaiky pravdivého poznání života i díla Edvarda Beneše.

Práce, o nichž jsem se zmínil v této recenzi, též naznačují, jak těžký úkol čeká na ty, kdož se zabývají mezinárodními vztahy a jejich historií. Právě dílo dr. Edvarda Beneše, právě tak jako dílo T. G. Masaryka a osobnost jeho syna Jana, tvoří de facto základní kameny politiky, z nichž by si měla brát poučení i inspiraci zahraniční politika nového českého státu, jenž chce programově právě na jejich dílo navázat.

Karel Krátký

¹³ Václav Klaus v projevu na vernisáži výstavy o Edvardu Benešovi v Národním muzeu v Praze, 25. 5. 1994 (v rukopise).

¹⁴ Olivová, V.: Edvard Beneš, československý politik. In: Edvard Beneš, československý a evropský politik.

Sborník statí. Nadace Jiřího z Poděbrad, Praha 1994, s. 5–30.

³ Ort, A.: Edvard Beneš, evropský politik. In: tamtéž, s. 31–48.

⁴ Ort, A.: Edvard Beneš, diplomat a politik. IRMA, Praha 1994. Kromě této práce připravil autor pro Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka na VŠE publikaci s názvem Dr. Edvard Beneš – evropský politik. VŠE, Praha 1993.

⁵ Hanzal, J.: Edvard Beneš. Edice Kdo je, sv. 7, Mladá fronta, Praha 1994.

⁶ Projev Václava Havla v Kožlanech, 29. 5. 1994 (v rukopise).

⁷ Valenta, J.: Vznik Československa. In: cit. sborník, s. 49–58.

⁸ Kvaček, R.: Československo a Edvard Beneš v třicátých letech. In: tamtéž, s. 59–70.

⁹ Tamtéž, s. 59.

¹⁰ Janáček, F., Němeček, J.: Reality a iluze Benešovy „ruské“ politiky 1939–1945. In: tamtéž, s. 71–96.

¹¹ Tamtéž, s. 76.

¹² Opat, J.: Edvard Beneš 1945–1948: tragédie státníka demokrata. In: tamtéž, s. 97–117.

¹³ Kaplan, K.: Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948. Nakladatelství Doplněk ve spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR, Brno 1994.

¹⁴ Posse-Brázdová, A.: Tajné dopisy z Prahy 1948. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše, sv. 6, Praha 1994.

¹⁵ Společnost Edvarda Beneše vydala jako svazek č. 4 publikaci Edvard Beneš: Světová válka a naše revoluce. Výbor z díla. Praha 1994. Jako svazek č. 5 vyšla práce s názvem Edvard Beneš – soupis publikací. Praha 1994.